

Kmetska smrt.

Slika.

Spisal Janko Kersnik.

Stari Planjavec je bil še trden mož, dasi je gospodaril že nad trideset let na svojem lepem, obširnem posestvu. Življenje njegovo je teklo, kakor teče pač veliki večini, da ne vsakemu kmetskemu gospodarju: v prvi mladosti »pol joká, pol smehá«, potem v mladeniških letih domá dela toliko, kolikor je ravno treba; ob žegnanji in ob semánjih dnéh malo več vina v glavo, ponoči pa malo vasovanja in malo tepéža; na to pride ženítev, in svoje gospodarstvo, in ž njo in ž njim vred — skrbí, pa dela vedno več in več; kako nedeljo ali praznik zvečer romata še polna steklenica in prazen kozarec iz roke v roko, pa čez noč je vse prespano, vse veselje, vse hripávo petje, vse zabavanje, in delo je zopet tu in skrb za pridelek in imetek. Takó pride starost in ž njo želja po počitku. Sin je dorasel; suče se že v drugem oddelku ónega kolobarja, katerega završe vsi gospodarji na Planjavi od rojstva do groba; sedaj ob žegnanji že pleše in daje za vino, in tepel se je tudi že nekoliko krat; da tudi vasuje, to se razumeje samó ob sebi. Temu sínu torej se izbere nevesta, žena, stari pa léže k počitku: najprej v kot za široko vedno toplo peč, a potem skoro, skoro vènkaj v hladni vrtič okrog bližnje cerkvice svetega Marka.

Dejali smo, da je bil stari Planjavec še trden mož; zató mu ni hodilo na misel, prepustiti posestvo jednemu izmed treh sinov, ali pa kakor se je bilo že zgodilo na Planjavi, vzeti zeta v hišo; saj je imel tudi hčer, ki je bila že za možítev. Stari je hotel še sam delati in skrbeti, dokler je bilo kàj moči. Le nekaj ga je storilo časih čemernega in zamišljenega; od mladosti že je imel bolezen, samó ob sebi ne nevarno, ki se tudi ni pogostoma pojavljala, a gotov ni bil nikoli, nì domá, nì v cerkvi, ne, ako je nakladal voz sená, vrhu njega stojèč, ne, ako je šel po ozki brvi, držeči čez bližnji potok. Bôžje ga je metálo, čeprav ne pogostokrat, ali kakor smo rekli, gotov ni bil nikdar.

»Ubil se bodem ali pa bodem utonil!« dejal je časih, toda navzlic temu je vender mirno in ravnodušno hodil čez brv, ali pa lézel na streho, kadar je bilo treba popravila. »Kakor mi je namenjeno!« to-

lašil se je potem z ónim fatalizmom, ki ga je toliko med kmetskim ljudstvom.

Bilo je jeseni, ko je stari Planjanec znova — menda tretjič v dveh dnevih — ogledoval gola rébra na slamnati strehi svoje hiše.

»Prekriti, zakrpati se mora!« dejal je, vzel s police pri oknu zakrivljeni nož, velel sínu Antonu, naj pripravi nekoliko škópnikov ržene slame, sam pa je šel gôri v breg do meje, ki je krožila njivo, in kjer je raslo med robídvjem dokaj mladih belokožnih bréz. Pod grmovjem prav na rmenem laporji je slonelo mnogo suhe praproti. Iste je starec nabral, malo zmèl, uložil jo v nizko kotlino kràj njive, nánjo pa vrgel nekoliko suhe jelkovine in smréčja, nalomljenega gôri više v meji ter práprotino užgal. Skoro je plapolal ogenj iz kupa, na kateri je Planjavce še v jedno mër nalagal goríva, in gost, bel dim se je iz pokajočega smréčja valil v dolino. Zdaj je starec vzel nož ter rezal brézovino, trebil posamične šibe, in jih metal na kùp kràj ognja. Ko je uvidel, da jih bode dovolj, jemal je zopet vsako posebe s kupa, držal jo nad plamenom in vil v trto; saj je bil sam vse za svoj dom: oratár, tesár, kolár in krôvec. Nocoj je hotel luknje v strehi prekriti, in za to je potreboval brézovih trt, da priveže slamo ob préklje.

Bil je že malone gotov s trtami; ozrl se je dôli proti domačiji, je li Anton tudi pripravil škópo; nagnil se je preko plamena in zavil z desnico trdo brézovo šibo okoli roke.

Kár mu je zašumelo v glavi.

»A-a-a-ah!« zajecal je in po urojenem nagonu porinil se stráni od ognja; a stal je v gorenjem brégu in opotekel se je zopet nazaj.

Bôžje ga je vrglo. Pál je z obrazom naprej, teló malo v stran na desno držèč, roke pa pomolivši pred sé. Obe roki sta prišli v plamen, v žrjavico, a on ničesar ni čutil, in da bi bil tudi, močí ni imel več, potegniti ji nazaj. Krč je bil prehud, in izgubil je zavest.

V tem je sin Anton, ki je bil ravno privlekel slamo pod káp ozrl se gôri proti meji ter videl očetov padec. Glasnó kričèč je tekel gôri, za njim še sestra in dekla, in potegnili so očeta iz ognja. Tudi hlapec je pritekel, drugih sinóv ni bilo domá, in prenesli so starca v hišo, na posteljo. Mati Planjavka je hotela pomagati, ali nji je slábo prišlo. Sedaj je svetoval jeden to, drugi to, toda roki sta bili také opečeni, da si nihče ni upal prijeti jih.

»Kislega zelja in ajdove moke dajte okoli«, svetoval je hlapec.

V sili je vsak svèt dober. Storili so také, močili starcu glavo, in skoro se je zopet zavedal. A sedaj je tulil od groznih bolečin.

Poslali so po duhovnika in po ranocélnika. Prvi je bil prišel prej, potem drugi. Starec ni mogel več vpiti, ampak apatičen je bil bolj in bolj. Spovedal se je, in ko ga je potem ranocélnik za silo obézal, kakor je pač znal, ležal je mirno vznak in le časih, ko so bolečine prihajale neznosne, izvil se mu je hripav: »Uh-uh-uh« prav iz prsij.

Ranocélnik je odhajajoč postál malo na stopnicah pred vežó in Anton mu je odštel plačilo.

»Ne vem, bode li kaj z očetom, ali ne! Umrli bodo skoro gotovo!« menil je zdravnik in potegnil rameni kvišku. Hči je na glas zajokala, sin Anton pa ni izpremenil lica, niti zinil besede.

Pozno na večer je bilo, ko so stali vsi domačini okrog očetove postelje. Tudi par sosedov je bilo navzočnih.

»Nesreča, to je nesreča!« zmajeval je z glavo sosed Češek. »Umrli bodeš, Planjavec — umrl — tega nobeden pádar ne ozdravi.«

»Saj je tudi ta, naš — takó dejal!« pritrdil je Anton.

Starec je čul te besede, pa niso mu bile strašne; nasprotno — kakor tolažilo so mu zvenele.

»Uh-uh-uh«, zajecal je; ali to je bil le dušek telesnim bolečinam.

Mati Planjavka je čepela na klópi pri pēči, pa jokala ni več; jedina hči je še časih zaihtela. Mati je sosedu Češku pošepetala nekaj na uho.

Nekoliko časa pozneje je Češek zopet odprl usta.

»Planjavec — kaj — ko bi po možé poslal? Dobro je, če človek uredi, kar je treba.«

Starec se je ozrl z medlim očesom vánj.

»Kaj praviš?« dejal je.

To je bilo prvo vprašanje, prvi govor po duhovnikovem odhodu.

»I — po možé pošljimo — testament napravi!« vpil je Češek in poskusil se nasmehniti. »Saj takó — ni nič — vse ni nič!« pristavil je polagoma, pa nihče ni vedel, kaj ni nič ali kaj misli sosed s to besedo.

»Katere pa hočete?« vprašal je Anton, ko oče ni odgovoril.

»Češek je tu«, rekel je bolnik počasi; »potem pa Bunček.«

»Še jeden mora biti«, silil je Češek, ki je bil zvédenec v takih stvaréh.

Planjavec je premišljal.

»Kaj pa Kodrè?«

Planjavec je molčé odmajal z glavo.

»Ta je baba«, zinila je hči.

»No, pa -- Mrtinkovec?«

Bolnik je pritrdil kimajoč in pol ure pozneje so sedeli vsi trije sosedge v sobi, in tlačili in vžigali svoje pipe-vívčke.

»Oh, oh, oh!« vzdihoval je v jednomèr Mrtinkovec, in »umrl bode, umrl bode,« trdil je glasno Češek.

»Kakó pa bodeš — Planjavec?« vprašal je Bunček.

»Uh-uh-uh!« dejal je ta in položil glavo po stráni proti zidu.

Od domačinov je samó Planjavka ostala v sobi; otroci in pôsli so bili šli vènkaj po opravkih, ki so si jih kar izbirali.

Nekoliko trenutkov je bilo tiho v sobi, le od ure poleg vrat se je čul enakomerni: »Tik, tik, tik«.

Bolnik je prvi izpregovoril.

»Zemljišče naj bode Antonovo«, dejal je počasi in v odmorih, »drugim po osem sto, Miciki pa še kosilo in posteljo in skrinjo, če se omoží —«

»Torej bališče?« vprašal je Češek.

»Ne, samó posteljo, pa skrinjo!« —

Potem so zopet vsi molčali.

»Pa pokopati me mora — z dvema gospódoma!«

»In za svéte maše?« vpraša Bunček.

»Sto goldinarjev za rimske maše, pa za cerkev tudi petdeset goldinarjev!«

»Pa za sedmíno?« oglasil se je Mrtinkovec.

»Tudi sedmíno mora napraviti.«

»Kàr rêci — koliko!« silil je Mrtinkovec, ki je že sedaj požiral slíne v mislih, kakó se bode jelo in pilo na sedmíni.

»Bo že védel, in bode — védel!« zavrnil je bolnik, ki je govoril vse razločno, dasi pretrgano.

Molčali so sedaj, akopram jim je bilo vsem še nekaj na jeziku.

In ker nihče sosedov ni zinil, oglasila se je Planjavka tam izza pečí:

»Kaj pa mēni?«

»Materi pa — dóto, ki jo ima v zemljišči, in pa živež do smrti — pa — kót — pa — obleko —«

»In družega nič?« zajavkala je starka; »torej za to sem se trudila in delala, kakor črna živina?«

Spustila se je v glasen jok.

»Saj sem se jaz tudi!« vzdihnil je Planjavec.

»Da me bodo na stare dni od hiše podili! To sem prislužila!«
tarnala je ženica.

Pa nihče izmed móž ni imel razuma za nje boleost.

»Kaj pa dolgovi?« deje Češek; »je li kaj dolgá?«

»Saj vé vsakdo zánj!« mrmral je bolnik. »Cerkvi je tristo goldinarjev, pa Juretovemu Pavlu za usnje petnajst goldinarjev in Gostinčarju polupêti goldinar na pijači!«

Sosedje so kimali; za cerkveni dolg so znali vsi, za druga dva ne, ali vedeli so, da je to vse. Planjavec je bil trden kmet.

»Torej mênì nič več?« dejala je mati še jedenkrat.

»Dosti bode imel plačevanja!« mrmral je Planjavec. »Kje bode jemal?«

»To je moje plačilo! Beráčit, prosjáčit pojdem —«.

»Uh-uh-uh« — zatulil je bolnik na glas.

Hči Micika je stopila v sobo in skoro za njo še drugi; poznali so, da je oporoka gotova.

Planjavec je zopet v steno gledal. Mraz ga je jel iz prelétovati, sprva polagoma, potem vedno silneje, da se je postelja tresla.

»Umr! bodem!« rekel je zdajci na glas in krčevito izkušal se vzkloniti kvišku.

»Luč, luč!« vpila je dekla. »Molite, molite!« velel je Bunček, in mati Planjavka je pričela moliti na ves glas; vsi so pokleknili po tleh, samó Anton na klóp ob pēči. Predno so izmolili par očenašev za vérne duše v vicah, imel je Planjavec vse zémeljske skrbí in bolečine za sabo. Ženske so jele jokati, moški pa so se razšli na vse kraje.

Sedaj živi Antonov ród na Planjavi; trd in mehák, suròv in nežen, krepák in zdelan, samogolten in dobrosrčen, dober in slab — kakor si ga ogledaš. Pa kadar mrjó ti ljudje — jaz sem jih že videl mréti — smrti se ne bojé!

